

DE MURET A CORBEIL

L'ELIMINACIÓ DE CATALUNYA DE LA FRANÇA OCCITANA

Lema:

...qual valon mai Catalan
/o Francès...

En el curs de la seva història, Catalunya ha vacilat alguna vegada davant dels camins que se li oferien. En ocasions, però, ha estat la força dels esdeveniments que l'ha obligada a abandonar una política nacional. Si cada dia esdevé més gratuit de fixar en una batalla la fita important de la vida d'un poble, sembla evident, tanmateix, que en la de Catalunya hi ha almenys dues dates luctuoses que permeten de veure com la fatalitat històrica torça el seu destí. La primera és la batalla de Muret, lliurada i perduda pel rei Pere el Catòlic, I de Catalunya i II d'Aragó, senyor i sobirà de Provença, del Bearn i de Llenguadoc, enfront dels croats francesos que manava Simó de Montfort. Aquell atzucac dia 12 de setembre del 1213 marca, amb la mort tràgica del pare de Jaume el Conqueridor, l'esfondrament del somni occità dels reis catalans. L'altra batalla, paradoxalment, fou guanyada pels exèrcits del Casal de Barcelona. Es aquella victòria de San Luri que, el 30 de juny de 1409 duia a Martí el Jove, rei de Sicília i primogènit de la Corona d'Aragó, amb la glòria d'una gesta brilliantíssima, la satisfacció d'haver acabat definitivament amb les endèmiques rebel·lions dels sards. Sardenya, la gran illa incoporada a la Confederació catalana-aragonesa per la investidura atorgada per Bonifaci VIII a Jaume II, i conquerida després a punta d'espasa per Alfons el Benigne. Perquè aquella victòria anava seguida, unes setmanes després, per la mort del brillant monarca sicilià, i amb aquesta mort s'extingia totalment la línia directa d'aquella dinastia fundada per Guifré I, d'aquella Casa de Barcelona que havia anat transmetent-se, de pares a fills, la senyera de les quatre barres i l'òrgull de mantenir intacta la bandera que "null temps fon venguda ne arrencada de camp". (1).

El historiadors han pogut insistir en el paral·lel històric entre les morts dels dos prínceps catalans, desapareguts tots dos en la flor de l'edat. Per als amics d'esbrinar en els aspectes anecdòtics de la gran història, hi ha la similitud en el temperament sensual de Martí el Jove i del seu llunyà ascendent. Perquè la mort de l'únic hereu de Martí l'Humà fou deguda, hom assegura, als excessos amorosos comesos, tot just convalescent de les febres, amb una bellissima donzella sarda, "la bella de San Luri", que si-xí venjava, inconscientment, el seu poble vençut pel rei foraster. I ja és sabut que una gran part de culpa en la desfeta de Muret correspon a l'infortunat Pere el Catòlic, per la seva disbauxa la nit abans de la batalla. El testimoni del seu propi fill, el rei Jaume, en el "Llibre dels Feyts", explica com l'afebliment físic produït per la nit vetllada amorosa fou tal que no va permetre al cabdill de les forces occitanes de restar en peu durant l'Evangeli de la missa que precedí la contesa. "La disbauxa de Pere el Catòlic la nit abans de la batalla de Muret ens és recordada per la de Martí el Jove després de la batalla de San Luri. L'un abans de la desfeta, l'altre després de la victòria, però quan els fruits de la victòria no eren encara abastats, arriscaren i destruiren, amb llur incontinència, llur vida i llur obra", podrà escriure amb justícia Ferran Soldevila. (2). La desfeta de Muret allunyava Catalunya de la direcció de la política occitana; la mort de Martí el Jove després de San Luri deixava a un príncep castellà la continuació de la política mediterrània dels Jaumes i els Peres i

conduia a la formació d'una Espanya guiada per Castella i per dinasties estrangeres: l'Espanya que anirà perdent poc a poc tot l'imperi mediterrani català i, després, l'imperi oceànic aconseguit pel fabulós cop de sort que és la descoberta i colonització d'Amèrica.

"...la bandera de la Casa reyal d'Aragó null temps fon venguda ne arrencada de camp," - deia Jaume II en lliurar la senyera barrada al seu fill Pere afegia: "salvant que fon ver que se'n perdé j.a per sa follia", i el seu nét Pere III aclareix: "e volc ho dir per lo rey En Pere, rey d'Aragó e senyor de Montpeller, qui per sa follia fon mort a Morell". (3) Es el fall de la història que condemna d'una manera implacable el marit de Maria de Montpeller. I això que Pere el Catòlic, coratjós i ple de generositat, model típic del cavaller medieval, amb totes les seves virtuts i els seus defectes, no és pas una figura repulsiva. Qui sap si el perdé la vanitat, el creure que la partida era massa fàcil per a esforçar-se a assegurar-ne la sortida. Els croats que manava Simó de Montfort es trebaven tancats a Muret, i llurs forces eren molt inferiors a les dels aliats que lluitaven sota les ordres del rei català. Aquest podia considerar-se alemany com a sobirà de tota l'Occitània: feia uns quants mesos que els comtes de Tolosa, de Peix i de Comenge li havien jurat obediència i fidelitat; comptava amb la parcialitat favorable del rei d'Anglaterra, senyor d'extenses dominis en terres franceses i rival per tradició del Casal de París; el papa Innocent III, només tres mesos abans de Muret confirmava la protecció de la Santa Seu damunt el regne d'Aragó, i no endebades el rei Pere havia anat, l'any 1204, a fer-se coronar pel Sant Pare i a declarar-se vassall seu.

rerò l'habilitat francesa - i Simó de Montfort ha d'ésser considerat, per damunt de tota altra significació, com a executor en terres del sud del Loira ~~xxxxx~~ de la política unificadora de les Gàl·lies que guiarà tothora els Capets, sobirans de la França d'Oïl. - l'habilitat francesa consistirà en dissimular els seus objectius de dominació sota el vestit d'una croada per la santa fe cristiana. I allí en fracassa Pere d'Aragó com a polític: és en no saber veure que el seu paper de senyor dels estats occitans és de compaginar la protecció dels seus vassalls amb l'obediència a les injuncions del Papa. Enfront dels esforços de Simó de Montfort i dels legats papals, mes servidors dels interessos del rei de França que dels de la Santa Seu, i que volen destruir totalment la força del Comte de Tolosa, principal obstacle a l'expansió política francesa, calia que Pere el Catòlic exercís la tasca de mediador i evités d'anar a la batalla oberta. Ell no tenia pas cap interès a protegir els albigesos. Potser precisament el seu interès i el dels barons occitans que simpatitzaven amb l'heretgia consistia a perseguir-los ells mateixos, sense deixar que la intromissió dels croats del nord, amb les horribles conseqüències que se'n derivaren, esclafés la mateixa llavor dels catars en terres del Llenguadoc, destruint al mateix temps la nacionalitat occitana en profit de la política francesa.

Els càtars, o "perfectes", com tantes altres desviacions de la fe catòlica en els segles medievals, prenien la seva força d'expansió en la corrupció de vastos sectors del clergat. Liur austerritat evident, llur heroisme en defensar les seves conviccions, l'apassió que feia l'heretgia a un contacte més directe amb la divinitat, i àdhuc les formes misterioses que prenien llur culte exercien una evident atracció damunt els llenguadocians. Contra aquesta gent apassionada i segura de possuir la veritat, l'Església podia utilitzar dues armes: la de la persuasió i la del terror. Probablement el Papa preferia d'emprar la primera, i la missió de Sant Domènec de Guzman, ultra una sèrie de gests d'Innocent III en el curs de la crisi en són testimoni. Simó de Montfort, home d'un sol intent, aplica de bell antuvi el terror i fa que la sang i les flames de la persecució impossibilitin totes aquelles aspiracions plugat en la bandera de la veritat.

dels heretges, però sobretot dels barons occitans, els béns dels quals, ocupats per les hostes nòrdiques, eren penyora de domini per al dia de demà. I l'objectiu autèntic és la destrucció del poder polític dels comtes de Tolosa i de Foix. Si, de retop, aquesta acció dels croats francesos aconseguia eliminar els sobirans catalans de la Gàl·lia narbonesa, era donat un gran pas envers la unificació del polígon francès sota l'ègida dels Capets. A Muret, amb la mort del rei català, que deixa el seu hereu en minoritat, orfe també de mare, i en poder del vencedor i principal enemic, qui pot deixar de creure que el paper decisiu de Catalunya en tant que força dirigent de les terres occitanes ha totalment caudat? El somni pirenaic de Ramon Berenguer IV i del seu fill, aquell Alfons I que pogué ésser qualificat d'Emperador del Pirineu, s'esvenia amb la mort, a trenta-sis anys, de llur nét i fill, justament quan aquest semblava haver consolidat i ampliat - només en el paper, però, i en quines circumstàncies més difícils - la sobirania catalana damunt les terres d'Occitània. Un rei valent i poc polític, que preferí la lluita en camp obert a la negociació diplomàtica i que, un cop entaulada la guerra, va fiar massa de les seves forces i volgué precipitar un desenllaç que, assegurant les condicions del combat, tenia indiscutiblement guanyat, va esfondrar el somni pirenenc del Casal de Barcelona. Ferran Soldevila resumeix en poques paraules els errors cometuts pel rei Pere en l'atzinga batalla: "Els bisbes i abats que eren amb Simó de Montfort havien proposat negociacions de pau, i Pere va rebutjar-les. Guillen de Montcada, vescomte de Bearn, i Hunyo Sang, comte del Rosselló, que s'adreçaven cap a Muret amb llurs mainades, van enviar a dir al rei que susperrà els esperés, i ell no va esperar-los. Podia formalitzar el setge, i va preferir acceptar una batalla campal en la qual residia la sola esperança de salvació per a Simó de Montfort. Disposat a la batalla, no va preocupar-se d'ordenar bé les seves forces i va cometre la temeritat de no collocar-se personalment a la vanguarda, com feien prudentment els reis."⁽⁵⁾ I, després d'ajudir aquella nit de disbauxia que afegí les forces físiques del sobirà que tantes responsabilitats prenia davant seu, l'historiador explica la superioritat de la tècnica del cap dels croats del Nord en aquests termes: "En canvi, Simó de Montfort va arborar als seus homes amb l'impuls del zel religiós, va disposar èaviment els seus contingents de cavalleria, i en una època en què encara l'atac en massà era el mètode corrent d'aquella arma per a la lluita, va distribuir les seves forces en tres esquadrons i va llançar-los, contra els enemics, en tres charges successives, molt immediates, que van lliurar-li la victòria."⁽⁶⁾

In caribus horum, Alain de Roure i Florent de V.

Sembla cosa de miracle - i prou insistiren croniastes i historiadors medievals en aquest prodigi - que la dinastia catalana, encarnada aleshores en un infant de cinc anys, presoner de Simó de Montfort, resorgís fins a donar l'impuls enorme de la reconquesta en el llarg regnat de Jaume I. Si aquest regnat és gloriós en la història de Catalunya, per tal com incorpora definitivament a les terres de llengua catalana les Balears i Mallònia, també marca la total eliminació de la influència catalana ~~susurrant~~ a la vella Gàl·lia narbonesa com a la "Província" dels romans. La dinastia catalana que regia el comtat de Provença va extingir-se amb la mort de Ramon Berenguer V (1245) i la seva filla única i hereva es casà amb Carles d'Anjou, germà del rei de França. Quatre anys més tard, l'altre representant de la força independent occitana, Ramon VII, comte de Tolosa, que havia refet en part els seus dominis i la seva influència, moria també, i la seva filla petita i hereva duu com a dot ~~mixxtae~~ el comtat a un altre germà de Sant Lluís, Alfons de Poitiers. Es l'entronització de la casa de França en els sols comptes occitans. Els troubadors provençals es plenyen amargament d'aquesta desfeta inicauent de l'ideu pan-occità, que ve a refermar la desfeta de Muret. I Jaume I, que potser no ha tingut prou encert en la seva política

Montpellier, 12/4
(6 febrer)

- 4 -

TAS-471(4)

oposada a l'expansió francesa, es veu obligat a registrar-ne els èxits i a refrendar aquesta dominació de París damunt les terres de les quals un dia fou sobirà el seu pare.

Per el tractat de Corbeil (11 de maig de 1258). Per ell, Jaume renuncia a favor del rei de França tots els drets que ell i els seus descendents puguin tenir damunt les terres llenguadocianes, i renuncia igualment, a favor de Margarida de Provençal, muller de Sant Lluís - és a dir, a profit també de la Casa de França - tots els drets catalans damunt Provençal. A canvi d'això només obté una cosa, que és una simple constatació de dret d'un estat de fet que durava de feia segles: l'anul·lació del vincle feudal que, d'ençà de Carlemany, unia els comtats catalans als reis de França. Els comtes de Barcelona seran ara, de dret i de fet, sobirans, i podrán elevar a regne llur domini. No els caldrà, tanmateix, posar que Jaume I ja du a les poques, ultra la corona reial d'Aragó, les de València i Mallorca que ha conquerit a fil d'espasa. I Catalunya seguirà dient-se Comtat de Barcelona i deixarà de gaudir del prestigi internacional que dóna el reialme.

Corbeil representa, doncs, la consagració del domini de França damunt Occitània. Només romanen lliures del poder francès dos enclaus on Catalunya es manté - per no gaire temps, però. Són Montpeller, ciutat nadiua del Conqueridor i el Bearn, on la dinastia catalana dels Montcada s'extingirà l'any 1260 per passar a la casa de Foix i després a la de França aquell vescomtat pirenenc. La política unificadora de los Gal·lies que ha inspirat sempre Capets i Borbons i que tindrà els seus artífexs més decidits en Lluís XI i Richelieu, obté amb Corbeil una victòria decisiva. I el destí de Catalunya entra en una nova etapa, emprèn un nou camí: el de la intervenció peninsular - fins a topar amb les fites establertes a Casola. Aleshores serà l'expansió mediterrània, que toparà amb tot de factors polítics contraris i haurà de lliurar tots els seus guanys, després de la mort de Martí l'Humà, a una dinastia forastera, per a eudevenir al capdavall instrument de les lliuites d'Austràsia i Borbone.

Les recances polítiques per la doble desfeta de Muret i de Corbeil semblen fora de lloc. La tradició planyívola dels trobadors s'ha mantingut, amb els vincles indubtsbles de fraternitat lingüística d'occitans i catalans. Del sirventès de Bernat Sicart de Marjèvol a la "Coupo Santo", aquesta idea es manté vivent en la poesia de les terres d'Oc. Joan Maragall, en les vibrants estrofes de la seva "Glosa" sembla que reculli aquella idea d'identitat catalano-occitana que ja l'any 1220 feia escriure a Albert de Sisteró:

Monges, digats, segons vostra scienga,
qual valon mai Catalan o Francès,
e met de sei Quascuenha e Provençal,
e Limozin, Alvernha e Vianès,
e met de lai la terra del dos res...*

Però avui gascons, provengals, llemeçins, alvernyesos i vienesos són, de cor i de cultura, francesos i ben francesos. I els catalans ens hem d'accontentar amb aquesta activa germanor dels occitans, que troba maneres tan eficaces de manifestar-se com en l'acolliment donat als escriptors i polítics catalans quan la desfeta o la persecució els obliga a expatriar-se. Ens hem d'accontentar amb aquest prestigi i aquest valor d'exemple que els intel·lectuals d'Occitània atribueixen a l'obra cultural dels catalans, amb l'afecte que reserven a la llengua catalana i als que la parlen.

Hom pot fantasejar sobre allò que hauria esdevingut si a Muret el vencedor hagués estat Pere el Catòlic i si el tractat de Corbeil no hagués estat mai signat. S'hauria arribat a aquell impe-

- 5 -

ri dels Pirineus que Alfons el Cast, comte de Barcelona i de Provença, senyor feu dels molts dels comtats i vescomtats occitans preparava i que el seu fill Pere, abans de morir a Muret, pogué il·lusionar-se d'haver aplegat? I, si això s'hagués esdevingut, quina capital, quin motor hauria tingut el nou Imperi: Barcelona o Tolosa o Montpellier? L'arc mediterrani de les conquestes i expansions terrestres fou tancat a l'expansió catalana per les desfetes militars i diplomàtiques respectivament de Muret i Corbeil. Nom provà el camí del literal hispànic - la Reconquesta - i la colonització comercial i política de les illes i les ribes mediterrànies - política de Pere el Gran fins a Martí el Jove. Reexistí o no, aquestes empreses influïren decisivament en la formació del poble català i en els seus destins històrics. Si l'ideal pirenenc hagués triomfat en mans de Pere el Catòlic, Catalunya hauria estat Catalunya o simplement una regió de la gran Occitània? El català - lo piu bell catalanesco del món, de Ramon Muntaner - hauria estat la llengua literària i diplomàtica que arribà a esdevenir en els segles XIV i XV, o bé hauria romàs un dels dialectes occitans, sotmès al superior prestigi de la llengua dels trobadors i a la tradició d'amor i de cortesia de les corts feudals occitanes? Recordem que reis catalans escriuen llurs poemes trobadorescos en provençal i que trigaren molt a produir-se - gràcies en bona part als Jocs Florals de Barcelona, una escola poètica autòctona que emprà exclusivament el català i esdevingué independent dels models tolosans. Potsos Jordi de Sant Jordi i Ausias March són, indretament, conseqüència de Muret i Corbeil. I aixue essent també catalans i alts poetes Guillem de Berguedà i Cerverí de Girona, el fet que escriuissin llurs obres en llengua occitana ^{el} fa menys afectos al nostre cor que Pere Serafí i Roig de Corella, que escriuiren en català.

X Algun historiador anglès ha pogut sostener, sense exageració, que Joana d'Arc, tant com salvar la independència nacional francesa, permeté de mantenir la nacionallitat britànica. En efecte, si els Plantgenet haguessin continuat a ésser alhora reis d'Anglaterra i de França, és molt probable que haurien establert llur cort en terres franceses i que Anglaterra sole hauria tingut un paper secundari - dominada per una dinastia forastera i privada d'una política nacional. El curs de la història permet de fer-se un racóament semblant en allò que se refereix a Muret i Corbeil. Sembla difícil que la política pirenènca del Casal de Barcelona hagués resosit a deturar l'expansió hagembònica de la Casa de França en terres d'Oc. I l'haver-se vist expulsada d'Occitània contribuí, probablement, a canalitzar l'espènta catalana vers la Reconquesta i vers l'imperi mediterrani marítim. Ha a dir, a fer que Catalunya i els catalans fossin el que han estat i el que, pesi a totes les contingències accidentals, han de ser.

Barcelona, octubre de 1928.

- (1) Jaume II, un donar comiat al seu fill Alfons, el 8 de maig de 1323 (Crònica de Pere el Cerimoniós, cap. I, §12.)
- (2) "Història de Catalunya", vol. I, pag. 420.
- (3) Crònica de Pere el Cerimoniós, loc. cit.
- (4) A. Rovira i Virgili. - Història Nac. de Catalunya, IV, pag. 426.
- (5) "Història de Catalunya", vol I, pag. 192.
- (6) F. Soldevila, loc. cit., basant-se en els estudis de Delpech, Dieulefit i Anglade sobre la batalla de Muret.